

Annona Nova XIII.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Kerényi Károly Szakkollégium

Pécs, 2022

Szakmai lektorok:
Barabás Gábor, Bene Adrián, Csöngé Tamás,
Nagy Árpád Miklós, Sediánszky Nóra

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 21-0014

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: Kovács István

Szerkesztők: Ónya Balázs, Fenyő Dániel

Olvasószerkesztők: Csabay István, Daradics Boglárka,
Lukács Laura Klára, Litkey Csongor

ISSN 2061-4926

© A szerzők, 2022
© A szerkesztők, 2022

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

CSÖNGE TAMÁS	
Előszó	7
BORDÁS BERTALAN	
Holt ezredes és Viktória királynő leveleinek nyomában – egy nemzetközi nyomozás esélyei 1873-ban	15
CSABAY ISTVÁN	
Cesare Beccaria az utilitarizmus és a társadalmi szerződés metszéspontjában	29
DARADICS BOGLÁRKA	
Szociológiai szempontok vizsgálata Lukács György drámaelméleti szövegeiben	53
FENYŐ DÁNIEL	
Önértelmezés és ítélet – Esterházy Péter és a <i>Magyar Műhely</i> kapcsolata	67
LUKÁCS LAURA KLÁRA	
Virtuális narráció a Tintin-képregényekben	93
ÓNYA BALÁZS	
Lépések az igazság egy pluralista korrespondenciaelmélete felé	109

ROTTLER LILI	
A nemi erőszak popkulturális reprezentációja. Az <i>Ígéretes fiatal nő</i> (2020) a szexuális trauma tükrében	131
RUPPERT FANNI	
„Orphikus-bakchikus” lemez elemzése Hipponionból	149
TILLMANN VIRÁG	
A virtusok variabilitása és értelmezési szintjei Pietro Aretino kurtizán-dialógusában	165
VLASICS BÁLINT	
Egy magyar rabszolgalány sorsa. Adalékok Himfi Margit történetéhez	181
Rezümék	199
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2021/2022-es tanévben	209
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2021/2022-es tanévben	210

DARADICS BOGLÁRKA

Szociológiai szempontok vizsgálata Lukács György drámaelméleti szövegeiben*

Bevezetés

Noha Lukács György drámaelméleti írásait általában irodalomtörténeti, irodalomelméleti, illetve esztétikai munkaként tartják számon, számos darabjában a szociológiai szempont is tetten érhető. Lukács nem egy szokványos nézőpontból tette vizsgálat tárgyává a különböző műfajú irodalmi alkotásokat: az esztétikai, irodalomelméleti és irodalomtörténeti elemzési szempontok mellett írásaiban azzal is számolt, hogy az általa tanulmányozott művek társadalmi produktumok; ez utóbbi miatt elméletében a szociológiai szempontok kulcsfontosságú szerepet töltenek be. Abban az időszakban, amelyben az általam elemezni kívánt művek születtek, nem volt egészen tisztázott, hogy pontosan hol húzódnak a szociológia határai, és melyek azok a jellemzők, amelyek megkülönböztetik más diszciplínáktól; az, hogy a szociológia önálló diszciplínának

---

* A tanulmány eredeti megjelenési helye: DARADICS Boglárka, „Szociológiai szempontok vizsgálata Lukács György drámaelméleti szövegeiben”, *Műhely* 45, 3. sz. (2022): 37–41. – Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-2-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. – Köszönettel tartozom Ónya Balázsnak és Weiss Jánosnak az értékes megjegyzéseikért és tanácsaikért, amelyekkel munkám segítették.

tekinthető-e vagy csupán segéddisziplínának, szintén megosztó kérdés volt.¹ E tisztázatlanságok indokolják, hogy a következő tanulmányban egy tágran értelmezett szociológiadefiníciót használok, amelyet a korszakban uralkodó megközelítések alapján alkottam meg. Ez alapján szociológiának tekintem a társas együttélésből következő jelenségek, folyamatok és termékek vizsgálatát célzó, azokat valamilyen módon megérteni és/vagy magyarázni kívánó törekvéseket.²

Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy a szociológia milyen különböző aspektusai jelennek meg Lukács György korai, drámaelméleti szövegeiben.³ Tézisem szerint *Lukács vizsgált írá-*

¹ Lásd még: JÁSZI Oszkár, *Művészet és erkölcs*, (Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1908); LITVÁN György és VARGA F. János szerk., *Jászi Oszkár publicisztikája (válogatás)*, (Budapest: Magvető Kiadó, 1982); SZABÓ Ervin, „Természet és társadalom”, in szerk. LITVÁN György és VARGA F. János, *A szociológia első magyar műhelye*, 176–207, (Budapest: Gondolat Kiadó, 1973); SZABÓ Ervin, „Lehetséges-e tudományos politika?”, in szerk. LITVÁN és VARGA F., *A szociológia...*, 286–291; SZABÓ Ervin, „A Társadalomtudományi Társaság fődadatai”, in szerk. LITVÁN és VARGA F., *A szociológia...*, 107–123; SIMMEL, Georg, *A társadalmi differenciálódásról*, (Budapest: Gondolat Kiadó, 2009). A felsoroltakon kívül lásd még az említett szerzők további, 1870–1919 között született munkáit, továbbá VERES András, *Lukács György irodalomszociológiája*, (Budapest: Balassi Kiadó, 2000) című művét.

² Vö. JÁSZI, *Művészet és erkölcs*; LITVÁN és VARGA F. szerk. *Jászi Oszkár publicisztikája (válogatás)*; SZABÓ, „Természet és társadalom”; SZABÓ, „Lehetséges-e tudományos politika?”; SZABÓ, „A Társadalomtudományi Társaság fődadatai”; SIMMEL, *A társadalmi differenciálódásról*; VERES, *Lukács György irodalomszociológiája*.

³ E tanulmányban kifejezetten a szociológiai szempontokat vizsgálom, de természetesen nem állítom, hogy más diszciplína felől ne lehetne elemezni a vizsgált szövegeket. Az esztétikai és irodalomtudományos megközelítésekért lásd részletesebben: MÁRKUS György, „A lélek és az élet: a fiatal Lukács és a »kultúra« problémája”, in szerk. KARDOS András, *A Budapesti Iskola II.: Tanulmányok Lukács Györgyről*, 36–68, (Budapest: Argumentum Kiadó, 1997); MÁRKUS György, „Lukács első esztétikája”, in szerk. KARDOS, *A Budapesti Iskola II.*, 68–120; FEHÉR Ferenc, „A dráma történetfilozófiája, a tragédia metafizikája és a nem-tragikus dráma utópiája”, in szerk. KARDOS András, *A Bu-*

saiban a szociológiáról legalább kétféle módon beszélhetünk: egyrészről ún. „gyakorlati” szinten, másrészről pedig metaszociológiai szinten. „Gyakorlati” szintnek nevezem azt, ahogyan a szociológiai szemléletmód és módszer konkrétan érvényesül az elemzések, fejtegetések során a vizsgált Lukács-szövegekben. Metaszociológiai szintnek azt nevezem, amikor az írásokban arra vonatkozó adalékokat találunk, hogy Lukács mit gondolt a szociológiáról mint diszciplínáról: milyen volt számára a kívánatos elméleti és módszertani keret, illetve mit gondolt arról, hogy milyen kutatási lehetőségeket és új szempontokat képes nyújtani a szociológia. Állításom alátámasztása érdekében a dolgozat első felében annak a fogalmi keretnek az általános jellemzőit mutatom be, amely Lukács drámaelméleti írásainak alapját képezi, illetve röviden rekonstruálom Lukács drámaelméletének releváns részeit, folyamatosan reflektálva a szociológiai aspektusokra. A dolgozat második felében pedig azzal foglalkozom, hogy a vizsgált írásokból desztillálható metaszociológiai elemek alapján mi mondható el a fiatal Lukács György szociológia-konceptiójáról.

Lukács fogalomrendszerének általános jellemzői

A terjedelmi korlátok következtében nincs lehetőségem annak a nyolc lukácsi fogalomnak⁴ az egyenkénti, kimerítő jellemzésére, melyek drámaelméletének alapját képezik; emiatt a következőkben azok közös, általános jellemzőit fogom részletesebben bemutatni. A fogalmak tárgyalását az irodalomtörténet lukácsi definíciójával érdemes kezdeni, ugyanis e meghatározás explicit módon előreve-

---

dapesti Iskola I.: Tanulmányok Lukács Györgyről, 68–115, (Budapest: Lukács Archívum – T-Twins Kiadó, 1995) 71; LENDVAI L. Ferenc, *A fiatal Lukács: Útja Marxhoz 1902–1918*, (Budapest: Argumentum kiadó – Lukács Archívum, 2008); VERES, *Lukács György irodalomszociológiája*, 49.

⁴ E fogalmak a következők: forma, stílus, hatás, fejlődés, modor, elavulás, korhangulat és világnézet.

títi, hogy a fogalmak értelmezéséhez mely diszciplínák tudásanyagát szükséges segítségül hívni. Lukács a *Megjegyzések az irodalomtörténet elméletéhez* című tanulmányában olvasható definíciója szerint az irodalomtörténet nem más, mint esztétika és szociológia szintézise.⁵ Ebből következően a tanulmányban szereplő fogalmak többsége rendelkezik mind esztétikai, mind szociológiai értelmezési horizonttal. Lukács a fentebb említett tanulmányban több helyen különválasztja, hogy a tárgyalt fogalom mely tulajdonságai sorolhatók az esztétikához, és melyek a szociológiához, azonban – ahogyan a definícióban is olvasható – a komplex megértés érdekében a jellemzőket mégis inkább ötvözve, egységben érdemes szemlélni.⁶ Wessely Anna szerint az esztétika műfajspecifikus, a szociológia korspecifikus szempontok kapcsán hasznosítható.⁷ Így oldhatók fel azok az ellentétek, amelyek több esetben is felmerülhetnek a két diszciplína – néhány – egymást kizáró sajátosságaiból adódóan.⁸

Fontosnak tartom megjegyezni, annak ellenére, hogy Lukács írásai alapján elviekben értelmesen beszélhetünk az említett fogalmak esetén azok esztétikai és szociológiai jellemzőiről, *nem* volt jellemző a korszakban a merev diszciplináris elhatárolás. Erre utal – ugyan a tanulmány tárgyát képező Lukács-szövegekhez képest később született – Mannheim idézete is: „[a] valóság nem tette

⁵ LUKÁCS György, „Megjegyzések az irodalomtörténet elméletéhez”, in LUKÁCS György, *Ifjúkori művek, (1902–1918)*, 385–421, (Budapest: Magvető Kiadó, 1977), 385.

⁶ DEMETER Tamás, *A szociologizáló hagyomány*, (Budapest: Századvég kiadó, 2011), 74; LENDVAI L., *A fiatal Lukács...*, 97.

⁷ WESSELY Anna, „Lukács György művészetszociológiai vázlat”, in szerk. NEMES István, *Lukács György irodalomelmélete*, 203–214, (Pécs: Pécsi Tempó Nyomda, 1985), 210.

⁸ Ilyen sajátosság lehet, hogy míg az esztétika az időtlen érvényűnek vagy az állandónak mondható jellemzőket vizsgálja egy alkotásban, addig a szociológia éppen ennek inverzét, vagyis az alkotások azon jellemzőit, amelyek változnak, valamint e változás előzményeit. (LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 385.) Hasonló értelmezésekért lásd: LENDVAI L., *A fiatal Lukács...*, 96–97; MÁRKUS, „Lukács első esztétikája”, 89.

meg azt a szívességet a részterületek kutatóinak, hogy gondosan körülhatárolt szakterületeken fejlődjék, amelyek közül egyik se tudjon arról, ami a másokban történik.”⁹

Fogalmainak bevezetésével Lukács célja az, hogy meghatározza „az irodalomtörténet fogalomalkotásának módját”,¹⁰ amelyre a továbbiakban építeni tudja drámaelméletét. A fogalmak közül több (ilyen fogalmak a hatás, a fejlődés és az elavulás) a lukácsi koncepcióban expliciten társas kapcsolatokat feltételez, mivel az említett fogalmak csupán emberek közti viszonyok fennállása esetén értelmezhetők. A lukácsi jellemzések alapján pedig értelmüket egyenesen csak akkor nyerhetik el, ha a társas aspektust is figyelembe vesszük. A fogalmak e vonása – nevezetesen, hogy az emberek közötti viszonyokat kulcsfontosságúnak tekintik, és anélkül nem lennének értelmezhetők – szociológiai szempontokat von be a diskurzusba. Fontos hangsúlyozni, hogy *nem* az ember jelenléte tekinthető döntő fontosságú tényezőnek, ami miatt szociológiai szempontokat is mozgósítanunk kell a fogalmak értelmezésekor. Sokkal hangsúlyosabb, hogy az előbb felsorolt fogalmak (hatás, fejlődés és elavulás) egy olyan *viszonyt és/vagy folyamatot* jelölnek, amelyek emberek között zajlanak, és e jellemzők lesznek azok, amelyek utat nyitnak a szociológiai vizsgálódás számára. A szociológia számára különösen az lesz tanulmányozásra érdemes, hogy melyek voltak a vizsgálódás középpontjában álló események *okai*, illetve *következményei*. Wessely a következőképpen látja a szociológia jelentőségét és újszerűségét a drámaelméleti írásokban:

Lukács ifjúkori írásainak [...] nem a gazdasági struktúrából levezetett világnézet, osztályelkötelezettség vagy ideológia közvetítő kategóriájának a segítségével próbálja összekötni

---

⁹ MANNHEIM Károly, „A jelenkori szociológiai problémái”, in szerk. WESSELY Anna, *Tudásszociológiai tanulmányok*, 7–124, (Budapest: Osiris Kiadó, 2000), 356.

¹⁰ LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 407.

társadalomról illetve a művészetről kialakított képét; hanem a művészeti alkotás és befogadás valamennyi összetevőjének társadalmi beágyazottságát és összekapcsolódásuk módját vázolja föl. Sajátosan szociológiai kérdéseket fogalmazott meg a művészen feltárható oksági és strukturális viszonyokról, s nem az esztétikában vagy az irodalomtörténetben felmerült problémák megoldását kereste a szociológiában.¹¹

Röviden összefoglalva, az előbbi idézet és Lukács alapján¹² az mondható el, hogy szociológiai vizsgálódásról ott lehet szó a taglalt diskurzuson belül, ahol a vizsgálódást végző egyének, a különböző társas folyamatok vagy társadalmi produktumok valamely aspektusát akarják tanulmányozni, különös hangsúlyt fektetve azok alakulására és társadalmi beágyazottságukra. Azért releváns a nyolc esztétikai-szociológia fogalmat (forma, stílus, hatás, fejlődés, modor, elavulás, korhangulat és világnézet) a szociológia szempontjából vizsgálni, mert mind olyan jellemzőket hordoznak, amelyek közvetlenül az emberek között zajló folyamatokhoz és a társadalomban bekövetkező változásokhoz kapcsolhatók. Így a fogalmak tanulmányozása közben egyúttal a társadalommal kapcsolatban is releváns információkhoz jutunk.

Fontos továbbá, hogy a fogalmak esetén – és a továbbiakban ez majd a drámaelmélet kapcsán is megfigyelhető lesz – nem a pozitívista szempontok alapján utalhatunk azok szociológiai aspektusaira, hanem sokkal inkább a szellemtörténeti hagyomány felől közelítve hívhatjuk fel a figyelmet ezek szociológiai jelentőségére. Ezzel magyarázható többek között az, hogy a fogalmak nagyobb léptékű társadalmi folyamatok és csoportok jellemzésére szolgálnak, ilyen például a feudalizmus bukása, amely osztályhanyatlással, s egyben egy másik osztály felemelkedésével jár együtt.¹³ Amellett, hogy Lu-

---

¹¹ WESSELY, „Lukács György művészetszociológiai vázlat”, 203.

¹² LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 385.

¹³ FEHÉR, „A dráma történetfilozófiája...”, 71; LENDVAI L., *A fiatal Lukács...*, 118.

kács a társadalmat nagyobb perspektívából szemlélte, a fiatalkori műveiben nagy jelentőséget tulajdonít olyan szellemi tényezőknek, mint például a *világnézet*, a *korszellem* vagy a *korhangulat*. Ez utóbbi három fogalom közös vonása – természetesen számos további jellemző mellett –, hogy létezésükről nem lehet empirikus evidenciánk; a pozitivisták elvárásaival szemben létükről és vélt tulajdonságaikról csupán intuícióink lehetnek. Ez azonban nem jelentett kiküszöbölendő problémát a szellemtörténészek számára; ez jól példázható – sok más alkotó mellett – Lukács korai írásai-
val is, ahol a világnézetnek, a korszellemnek és a korhangulatnak egyaránt alapvető és jelentős szerepe van abban, ahogyan Lukács értelmezi többek között például a drámai alkotások létrejöttének folyamatát, azok közönségre vonatkozó hatáslehetőségeit, illetve a társadalmi jelenségek és folyamatok széles spektrumát.

A drámaelmélet rekonstrukciója

Lukács György *A modern dráma fejlődésének története* (továbbiakban *Drámakönyv*) című könyvében azt tűzte ki célul, hogy a dráma műfajának fejlődéstörténetét vázolja,¹⁴ Lee Congdon azonban úgy véli, hogy az említett könyvben Lukács jóval tovább megy ennél, s nem csupán fejlődéstörténeti rekonstrukciót készített el, hanem egyben „társadalomkritikát” [*cultural criticism*] is megfogalmazott.¹⁵ Congdon előbbi megállapításával nagyban egybecseng Márkus György állítása, aki úgy gondolja, Lukács a *Drámakönyvben* „a kultúra válságának történeti és szociális gyökereit”¹⁶ is tárgyalja a dráma mély és alapos jellemzése mellett.

---

¹⁴ LUKÁCS György, *A modern dráma fejlődésének története*, (Budapest: Magvető Kiadó, 1978), 21.

¹⁵ CONGDON, Lee, *The young Lukács*, (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1983), 27.

¹⁶ MÁRKUS, „A lélek és az élet...”, 60.

A *Drámakönyv* központi kérdése, hogy van-e modern dráma, és ha igen, mi mondható el annak stílusáról, illetve milyen fejlődési folyamat eredményezte azt;¹⁷ Fehér Ferenc többek között abban látja a *Drámakönyv* szociológiai relevanciáját, hogy az említett kérdés megválaszolásának érdekében Lukács „[r]észletesen elemzi a modern színpadot mint a modern dráma „anyagi” feltételét, s ezzel együtt a modern színházlátogatót, vagyis a modern individuumot.”¹⁸ Lukács alappremisszaként tekint a konkrét drámai alkotások társadalmi produktumjellegére, vagyis arra, hogy azok egy adott történeti és társadalmi korszak termékei, amelyekről tökéletesen sosem hámozhatók le annak a kornak a lenyomatai, amelyben alkotójuk megkonstruálta őket. Congdon, Márkus és Fehér fentebbi megállapításai egytől-egyig jól rámutatnak Lukács György szóban forgó művének arra a központi és alapvető jellegzetességére, hogy Lukács a dráma fejlődési útjainak megrajzolásakor azáltal, hogy a műveket nem valamilyen transzcendens, társadalmi hatásoktól mentes létezőkként értelmezi, *sőt* éppen ellenkezőleg: azt állítja, hogy a különböző társadalmi folyamatok lesznek azok, amelyek alapjaiban determinálják azt, hogy melykor alkotójának lesz lehetősége drámát produkálni, magától értetődő módon vonja maga után, hogy Lukács egyszerre korszakok sorának társadalmait elemzi – az általa megfogalmazott kérdés megválaszolása érdekében –, azt a fő szempontot vizsgálva, hogy az emberek mennyire élik közösségi módon az életüket, s mennyire jellemző az individualizáció.

Lukács a dráma fogalmának definiálásával és jellemzőinek taglalásával kezdi a vizsgáldást. A drámának teljesítenie kell bizonyos formai követelményeket, amelyek alapján egy művet ebbe a kategóriába sorolhatunk. A dráma jellemzőit Demeter Tamás a következőképp foglalta össze:

---

¹⁷ Vö. LUKÁCS, *A modern dráma fejlődésének története*, 18.

¹⁸ FEHÉR, „A dráma történetfilozófiája, a tragédia metafizikája és a nem-tragikus dráma utópiája”, 75–76.

[...] 1. a *történéseket koncentrálni* kell, mert viszonylag rövid idő és szűk tér áll rendelkezésre [mivel] a dráma előadásra íródik [...] 2. az eseménysor *nem maradhat lezáratlan*, önmagában kell »egy egész világ illúzióját« [LUKÁCS 1978: 36] keltenie. [...] 3. egészen *általános mondanivaló* kell [...] egyéni látószögek nem érvényesíthetők [...] 4. nem lehet intellektuális, mert az megszüntetné a közönség homogenitását [...] 5. *szimbolikusnak* kell lennie: tanulságot kell hordozzon számos egyéni élettörténetre és/vagy történelmi eseményre vonatkoztatva.¹⁹

Lukács szerint a „dráma célja a tömeghatás”,²⁰ emiatt elengedhetetlen feltételei a drámának a fenti definícióban foglaltak. A szociológiai jellemzőket is mozgósító definíció a *tömeg* fogalmával operál, és végig referenciapont marad, ugyanis Lukács szerint „a tömeg mindig szociálisabb, mint az egyes izolált ember”.²¹ Az irodalomtörténet nyolc fogalma (forma, stílus, hatás, fejlődés, modor, elavulás, korhangulat és világnézet) közül a drámaelméletben a *formának*, a *világnézetnek* és a *hatásnak* tulajdonítható a legnagyobb szerep, bár ez nem jelenti a többi fogalom elméletben való jelentéktelenségét. A dráma nem más, mint egy *forma-fogalom*,²² amely a dráma alkotója által kifejezni kívánt élmények vázát szolgáltatja. A világnézet „a dráma egésze által juthat közvetlen kifejezésre”,²³ nem minden esetben tudatosan a befogadóban. A világnézet megléte azonban az egyik alapköve a drámának, ugyanis elengedhetetlen az emberek közötti *világnézeti közösség* ahhoz, hogy a közönség képes legyen értelmezni és befogadni a művet az

¹⁹ DEMETER, *A szociológizáló hagyomány*, 77. (Kiemelés tőlem.)

²⁰ LUKÁCS, *A modern dráma fejlődésének története*, 27.

²¹ Uo., 53.

²² A forma fogalmának többféle megnyilvánulása lehetséges, ezeket nevezem *forma-fogalmaknak*. A forma-fogalmak közötti különbség, hogy az alkotó milyen műfajon keresztül fejezi ki mondanivalóját.

²³ Uo., 41.

alkotója által közvetített módon. A hatás szerepe nem szorul sok magyarázatra; ez tekinthető a *dráma* tulajdonképpeni *céljának*, amelyet – többek között – a formán keresztül szándékozik elérni az alkotó; így kapcsolódnak össze szervezen az említett fogalmak. Emellett a hatás „lényege: a legmélyebb életproblémákat közvetlen szimbólumok segítségével nagy tömegeken tudatossá tenni”²⁴

Lukács azt állítja, hogy a jó dráma nem lehet más, mint tragédia,²⁵ mivel ebben mutatkozik meg leginkább, hogy az ember mit képes megtenni egy „centrális életprobléma körül vívott küzdelemben”.²⁶ Veres András úgy fogalmazza ezt meg, hogy Lukács szerint „a tragikus élményben az ember önmagára talál”.²⁷ A tragédia lényege nem az elbukásban rejlik, hanem sokkal inkább abban, hogy a drámai hős vállalja az elbukást, és Veres alapján az mondható el, hogy ez egyben *önmaga vállalását jelenti*, ugyanis „a hős mindig azonos sorsával”.²⁸ Mivel Lukács szerint a jó dráma csakis tragédia lehet, a drámaelmélet központi kérdése olyan formán is feltehető, hogy mely korszakok azok, amelyekben *tragédia* tud születni. Lukács alapos fogalmi elemzése, fejtegetései mind ennek a kérdésnek ágyaznak meg; a kérdésre adott válasza pedig az, hogy abban a korban születik jó dráma, amely kornak elegendő mennyiségű és – ami még fontosabb – megfelelő „minőségű” tragédiának anyagul szolgáló élménye [*Erlebnis*] van. Ő ezt azokban a korszakokban lokalizálta, ahol egy éppen uralkodó osztály hanyatlik, és egy másik lép a helyébe.²⁹ A fentebbiek – mind a fogalmak jellemzői, mind pe-

²⁴ Uo., 43.

²⁵ Nem Lukács az első, aki jó drámának a tragédiát tekinti, Arisztotelész Lukácshoz hasonló szempontok alapján szintén a tragédiát jelölte meg a dráma legjobbjának. Lásd részletesebben Arisztotelész, *Poétika*, (Budapest: Kossuth Kiadó, 1994).

²⁶ Vö. LUKÁCS, *A modern dráma fejlődésének története*, 35; MÁRKUS, „A lélek és az élet...”, 52–53.

²⁷ VERES, *Lukács György irodalomszociológiája*, 49.

²⁸ LUKÁCS, *A modern dráma fejlődésének története*, 45.

²⁹ Vö. Uo., 57–58.

dig a drámaelmélet rövid rekonstrukciója – alapján azt gondolom, kirajzolódnak azok a pontok, ahol Lukács szociológiai eszköztárat mozgósít drámaelméleti fejtegetései során, habár nem kifejezetten a szociológiailag releváns elemzést tűzi ki céljául.

A lukácsi szociológia-koncepció

Lukács fiatalkori írásaiban számos helyen tesz – jellemzően rövidebb – megjegyzéseket a tudományágról, ami talán tovább erősítheti a szociológiai szempontok vizsgálatának jelentőségét fiatalkori írásaiban. A következőkben Lukács e metasociológiai megjegyzéseire és fejtegetéseire fókuszálok, illetve bemutatom, hogy ezek miként kapcsolhatók a dolgozat első felében elemzett fogalmakhoz, illetve a drámaelmélethez.

Lukács György *Művészetszociológia* című jegyzetei alapján a szociológiára csupán részdiszciplínaként tekintett, nem önálló diszciplínaként.³⁰ Az említett írás alapján azonban Lukács azt minden további nélkül elismerte, hogy a szociológia sok hasznos szempontot képes mozgósítani a különböző vizsgálódások során, így más diszciplínákkal ötvözve a szociológia számbavétele és alkalmazása egyaránt nagy haszonnal kecsegtet. Drámaelméleti írásaiban Lukács a szociológia vizsgálódási lehetőségeit a hatás fogalmával kapcsolta össze.³¹ A hatásra úgy tekintett, mint aminek „legalább keretei szociálisan meghatározottak”,³² ugyanis a közlés folyamata, mely szükséges feltétele a hatásnak „társadalmi hatásoknak alávetett emberektől megy [...] szintén társadalmi hatások alatt élő emberek felé”.³³ Irodalomelméleti írásaiban éppen ezért a

---

³⁰ LUKÁCS György, „Művészetszociológia”, in szerk. NEMES István, *Lukács György irodalomelmélete*, 215–227, (Pécs: Pécsi Tempó Nyomda, 1985), 215.

³¹ Vö. LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 402.

³² Vö. Uo., 392.

³³ Uo., 391.

hatások és azok okainak kutatását jelölte meg a szociológia egyik feladatának. Úgy vélte, a kulturális produktumok szociológiai módon történő tanulmányozása esetén a tartalmak vizsgálata helyett a *formát* kell tanulmányozni.³⁴

Mely esetben hasznosítható a szociológia? Akármennyire is triviálisnak tűnik, a fiatal Lukács szerint abban az esetben tehet szolgálatot, ha a kutatás során erősen fókuszálunk arra, hogy vizsgálódásunk tárgya társadalmilag meghatározott. Ennek nem csupán mellékes szempontként kell jelen lennie, hanem olyanként, melynek tudatosítása aktívan alakítja a kutatás tárgyáról elmondható jellemzőket és a konklúziót.³⁵ Természetesen a szociológia vizsgálódási lehetőségei nem merülnek ki csupán ennyiben, a fenti kijelentés leszögezése ahhoz szükséges, hogy szociológiai szempontok egyáltalán felmerülhessenek. Ha kutatásunk tárgyára úgy tekintünk, mint ami társadalmilag konstruált és alakított, az megválaszolandó kérdések és problémák tömkelegét vonja maga után; ezek felderítésében bizonyulhat hasznosnak a szociológia a lukácsi koncepció szerint.

A szociológia kutatási területe Lukács szerint tehát az emberek közti viszonyokra, folyamatokra, valamint az általuk konstruált produktumokra egyaránt kiterjed. Irodalomelméleti kontextusban a formák és műfajok változásának tanulmányozásakor Lukács a szociológia feladatául azok jellemzői közül „az állandó[k], a viszszatérő[k], a törvényszerű[ek]” feltárását jelölte ki.³⁶ Ez alapján három pontban foglalhatók össze a szociológia általános vizsgálódási elvei: (1) a „törvényszerűségek feltárására törek[szik]”³⁷ (2) „típu-

³⁴ LUKÁCS, *A modern dráma fejlődésének története*, 18. Állítása abból következhet, hogy úgy gondolja – többek között – a forma az, ami lehetővé teszi, hogy kapcsolat teremtsődjön az alkotó és a befogadó között, továbbá nagy jelentőséget tulajdonít annak a gondolatnak, hogy (1) a közölség által, (2) a hatás lehetősége és (3) a tényleg beálló hatás által válik igazán szociálissá a művészet.

³⁵ LUKÁCS, „Művészetszociológia”, 215.; LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 391–392.

³⁶ LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 386–387.

³⁷ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a *törvényszerűség* fogalma itt nem egyenlő a pozitivistá hagyomány képviselői által használt törvény fogalmával.

sokat” keres és (3) a „megisméltődésekre”³⁸ összpontosít, vagyis a sémákat kutatja. A drámaelméleti írásokban mindhárom szempont érvényesül. Lukács azonban azt állítja, hogy amennyiben e szempontokat érvényesítve vizsgálják az irodalmi alkotásokat, úgy azok csupán „*kultúrszimptomák*” lesznek a kutatók számára,³⁹ és irodalmi jellemzőik, valamint értékeik mellékessé válnak.⁴⁰

Lukács elképzelése szerint „tiszta irodalomszociológiát”⁴¹ akkor lehetne művelni, ha pontos feljegyzésekkel rendelkezünk – lehetőleg – osztályok szerint bontva arra vonatkozóan, hogy mely korban mit olvastak az emberek,⁴² és ezek alapján próbálnának meg a kutatók összefüggéseket keresni az irodalmi alkotások, illetve a társadalmi folyamatok között. A marxistákat ekkor még élesen kritizálta azzal az indokkal, hogy naivitás azt gondolni, hogy az irodalom csupán „gazdasági viszonyok változásainak függvénye”.⁴³ Erősen elutasította azt a szociológiafelfogást, amely minden társadalmi képződmény, így a műalkotások jellegzetességeinek feltárásakor is pusztán a gazdasági tényezőkben talál magyaráza-

---

Lukács ugyanis a törvényszerűség kifejezést itt társadalomtudományos értelemben használja, vagyis a pozitivistákkal ellentétben egyáltalán nem a természettudományos törvények mintájára képzeletben el. A Lukács által használt törvényszerűség kifejezés úgy értelmezendő, mint ami egy adott történeti, társadalmi kontextusban jellemzően megfigyelhető, azonban ezek olyan jellegzetességek, amelyek változni képesek és amelyek esetében nem releváns az okság fogalma, vagyis *A eset* nem minden esetben vonja maga után *B esetet*.

³⁸ Uo., 386. (Kiemelés tőlem.)

³⁹ Uo., 387.

⁴⁰ Nem fog ugyanis érvényesülni az értékelés, ami Lukács szerint az irodalmi alkotások vizsgálata során elengedhetetlen velejárója a tárgynak. (LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 387.) Akkor lesz egy alkotás dráma, ha az értékelő folyamat során a befogadó felfedezi azokat a jellemző vonásokat, amelyek a dráma sajátosságai. (Uo., 387–388.) Ez a folyamat nem feltétlenül tudatos módon történik. Amennyiben ugyanis ismerjük a dráma jellemzőit, úgy tudatos gondolkodás nélkül is képes lezajlani.

⁴¹ Uo., 386–387.

⁴² Uo.

⁴³ Uo., 387.

tot.⁴⁴ Lukács szerint ugyanis az irodalmi alkotások vizsgálatakor nem hagyhatók figyelmen kívül a (kor)pszichológiai és a szellemi tényezők (például: világnézet, korszellem, korhangulat), amelyek több szempontból is nagymértékben befolyásolják és aktívan alakítják a műveket.⁴⁵

Konklúzió

Tanulmányomban igyekeztem bemutatni, hogy Lukács György fiatalkori műveinek milyen szociológiai aspektusai lehetnek. A fentiekből látható, hogy Lukács metasziológiai fejtegetése nagymértékű hasonlóságot mutat azzal, ahogyan írásaiban a szociológia a „gyakorlatban” megjelenik. Azt gondolom, ez további indok lehet emellett, hogy a műveiben megjelenő szociológiai vonásokra úgy tekintünk, mint amelyek jól átgondolt koncepciót tükröznek, és amelyek reflektált, a gyakorlatban és az elméletben egyaránt kidolgozott, konzisztens rendszert képeznek. A szociológia nem úgy jelenik meg, mint amely kizárólagos szempontként szolgál a lukácsi rendszerben, ugyanakkor – ahogy azt fentebb igyekeztem kifejteni – számos szociológia- és eszmetörténeti hozadékkal kecsegtet, amennyiben annak szociológiai jelentőségét kidomborítjuk.

---

⁴⁴ LUKÁCS, *A modern dráma fejlődésének története*, 18.

⁴⁵ Példaként megemlíthető a világnézet vagy a forma, amelyek, ha egy alkotásban testet öltenek, akkor az komplex társadalmi folyamatok hatása alatt történik, és nem magyarázhatók csupán gazdasági determinizmussal. (LUKÁCS, „Megjegyzések...”, 393 és 396.) Hasonló szempontok mentén érvelhetnénk az irodalomtörténet további fogalmainak jellemzésével.